

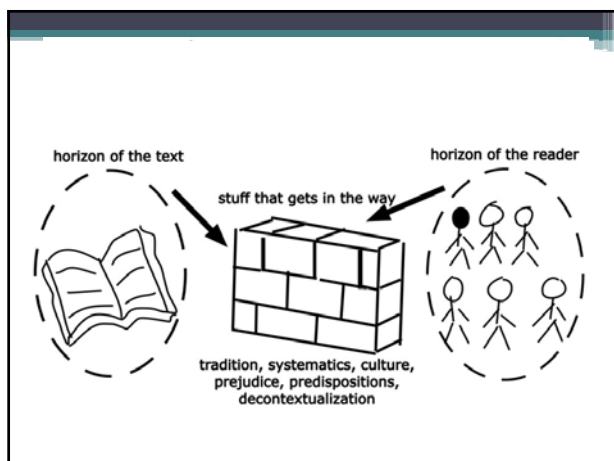
Eksegeza evangelije in Apd

2018/2019

Nosilec predmeta in izvajalec: izr. prof. dr. Maksimilijan Matjaž, doc. dr. Samo Skralovnik

Eksegeza

- **ἐξηγέομαι** – *izpeljem; razlagam, tolmačim; opisujem, pripovedujem; oznanjam, razodevam*
- Biblična eksegeza je veda, ki z različnimi metodami **raziskuje in razlaga Sveto pismo**.
- *“Eksegeza nikoli ne more biti čista znanost, temveč je zaradi raznovrstnih virov spoznanja bolj podobna umetnosti.”* (Krašovec 1999, 63)
- Eksegeza je **umetnost branja besedil!**

Naloga eksegeze

Avtorjev namen

- Naloga eksegeze je, da ugotavlja prvotni namen avtorja besedila: kaj je želel z besedilom sporočiti

Naloge eksegeze

Pomen besedila

- dobesedni (ali literarni) in duhovni (ali nadbesedni)
- Za odkritje dobesednega pomena Svetega pisma so potrebna pomožna znanja (geografija, arheologija, znanje svetopisemskih jezikov ...)

Dobesedni pomen

- Pomemben pripomoček za dobesedno razumevanje Svetega pisma je **znanje svetopisemskih jezikov!**
“Besede določenega jezika imajo neodvisen pomen od pomenov besed drugih jezikov. To je pomembno zlasti zato, ker prevodi hebrejskih in grških besed ne nudijo definicije besed, temveč besedne in pomenske nadomestke. Zaradi tega obstaja nevarnost vtisa, da je pomen hebrejske ali grške besede enak pomenu prevodnega nadomestka.” (Baxter 2009, 92)
- Sodobni prevodi lahko ujamejo le del širšega pomena originalnega besedila.

Dobesedni pomen

- Beseda se lahko uporablja za različne pomene v različnih kontekstih - semantični razpon (ali obseg).
- beseda מַלְאָכָה označuje
 - 2 Sam 13,4: »hiranje«, posledice Amnónove nepotešene ljubezni do svoje sestre Tamare;
 - Sod 6,15 in 2 Sam 3,1: politično »slabost« (šibkost);
 - 1 Mz 41,19: »mršave« krave iz faraonovih sanj;
 - Prg 14,31; 20,19; 22,16; 22,22; 28,3; 28,8; 28; Am 2,7; 4,1; 5,11; 8,6 itd.: revnega kmeta, ki je bil zatiran in (ekonomsko) izkoriščen marginalen element izraelske družbe.

Dobesedni pomen

- Primer dobesednega pomena:
*Glej **mladenka** bo spočela in rodila sina in mu dala ime Emanuel. (Iz 7,14).*
- heb. *almāh* pomeni mlado dekle ali mlajšo poročeno ženo.
- Septuaginta (3 stol. pr. Kr.) ter Vulgata: *parthenos*, kar pomeni devica.
- V izvorniku poudarek ni na devištvu, *almāh* pomeni spolno zrelo mladenko (za zakon).
- Dobeseden pomen: prerokba o ženi in otroku mora biti uresničena v Ahazovem času.
Kajti preden bo znal deček zavračati húdo in izbirati dobro, bo opustošena dežela, ki te je groza dveh njenih kraljev.
- Izraz *hā'almāh* se na literarni ravni nanaša na žensko, ki je bila Izaijeva in Ahazova sodobnica, zato sta jo oba poznala (kraljeva žena).

Duhovni pomen

»Glej mladenka bo spočela in rodila sina in mu dala ime Emanuel.« (Iz 7,14) ↓

»Vse to pa se je zgodilo, da se je izpolnilo, kar je Gospod rekel po preroku: Glej devica bo spočela in rodila sina in imenovali ga bodo Emánuel.« (Mt 1,23)

- V luči velikonočnih dogodkov katoliška razlaga vidi v mladenki Marijo in v Emanuelu Jezusa (prim. Mt 1,23).
- Ko so novozavezni pisci brali Staro zavezo, so že imeli osebno izkustvo s Kristusom, ki jim je odprl oči. Tako Matej Izaijevo napoved o rojstvu otroka poveže z napovedjo Kristusovega rojstva in prerokbi v Iz 7,14 daje duhovni (polni) pomen.

Duhovni pomen

»Ko je bil Izrael mlad, sem ga ljubil, iz Egipta sem poklical svojega sina.« (Oz 11,1)

➤ Dobesedni pomen: Izrael, izhod iz Egipta

»Vstal je, ponoči vzel dete in njegovo mater ter se umaknil v Egipt. Tam je bil do Herodove smrti, da se je izpolnilo, kar je Gospod rekel po preroku: Iz Egipta sem poklical svojega sina.« (Mt 2,14–15)

➤ Duhovni pomen: citat iz Oz 11,1 za evangelista predstavlja napoved Jezusovega življenja, natančneje, vrnitve iz Egipta (moj sin = Jezus).

Naloge eksegeze

Bralčev sprejem

- Zorni kot bralca, ki ga pisatelj predpostavlja, je potrebno pri razumevanju nujno upoštevati.
- Vsaka literarna zvrst se oblikuje glede na naslovljenca, tj. bralca.
- *“To, kar je sprejeto, je sprejeto po vzorcu tistega, ki sprejema.”* (sv. Tomaž)

Eksegetske metode

“Nobena znanstvena metoda za preučevanje Svetega pisma ne more izvleči vsega bogastva bibličnega besedila, saj nujno pušča v senci številne vidike spisov, ki jih proučuje.”
(Papeška biblična komisija, Interpretacija Svetega pisma v Cerкви, CD 87, Ljubljana 2000, str. 33).

Eksegetske metode

V osnovi ločimo dve vrsti eksegetskega raziskovanja:

Eksegetske metode

- Razmerje med diahronim in sinhronim raziskovanjem lahko ponazorimo z analogijo šaha, pri čemer zgodovina šahovske igre predstavlja diahrono, partija šaha pa sinhrono študijo.
- Zgodovina šaha (diahrona študija) je za sedanje možnosti igre (sinhrona študija) nepomembna.

Podobno kakor igralec šaha ni zavezan poznavanju razvoja in zgodovine šaha, da bi ga lahko igral, tako tudi bralec evangelija lahko vstopa v razumevanje besedila brez znanja zgodovine nastajanja besedila.

Diahrono raziskovanje - zgodovinsko-kritične metode

- Zgodovinsko-kritična metoda se osredotoča na **zgodovinski razvoj tekstov ali tradicije**.
- Metoda skuša pojasniti zgodovinski razvoj nastanka bibličnih tekstov. *Diahroni* (gr. skozi čas) ali zgodovinski razvoj je pogosto zamotan in dolgotrajen.
- V tekstu je možno razbrati zgodovino njegovega nastajanja in njegovega okolja.
- Kot *analitična metoda* raziskuje biblični tekst na isti način kot katerikoli drugi antični tekst: pojasni ga kot izdelek človeškega jezika, da bi tudi s tem pomagala vsebino božjega razodetja bolje razumeti.
- **Zgodovinsko-kritična metoda raziskuje specifičnost kulturno-teološkega okolja posamezne svetopisemske knjige.**

Tekstnokritična analiza

- Tekstno-kritična analiza želi ugotoviti pristnost teksta, ki ga želimo analizirati.
- Na podlagi vseh dostopnih virov (najstarejših prevodov, bibličnih navedkov v delih najstarejših cerkvenih očetov ipd.) poskuša priti do bibličnega teksta, ki je izvirnemu kolikor mogoče blizu.
- V času posredovanja svetopisemskih tekstov je prišlo do najrazličnejših napak in odstopanj.
 - V procesu nastajanja, ali prepisovanja besedil, so se dogajale človeške napake; beseda je bila zapisana dvakrat, morda je izpadla ali pa je bila interpretativno dodana, itd.
- Po primerjavi različnih rokopisov lahko izluščimo original, četudi ga nimamo pred seboj.
- **Cilj tekstnokritične analize je izvorni tekst, kolikor je le možno zaradi človeške pomanjkljivosti.**

Tekstnokritična analiza

- Lk 1,3: »Tako sem sklenil tudi jaz... tebi... vse po vrsti popisati.«
- Dva prepisovalca sta dodala: »Tako sva jaz **in Sveti Duh** sklenila...«.

Teologija je vodila pero: prepisovalcem ni bilo dovolj, da nam je Luka posredoval ta evangelij, hoteli so poudariti, da je tudi Sveti Duh soavtor.

Analiza zgodovinskega okolja

- Svetopisemski teksti so zgodovinska besedila in nosijo znamenja časa.
- Razumeti določeno besedilo pomeni poznati in razumeti njeno ozadje in njegove predpostavke, vplive določenega okolja ...
- Zgodovinsko-kritična eksegeza analizira zgodovinsko okolje, v katerem je besedilo nastalo.
- Da bi se dokopala do t.i. izvirnega zgodovinskega okolja (t. i. »Sitz im Leben«) posameznega teksta, proučuje vprašanje avtorstva, časa in kraja nastanka, naslovljencev, odnosa med avtorjem in naslovljenci.
 - Pri tem uporablja tudi rezultate drugih znanosti (npr. zgodovinopisja, arheologije, primerjalne književnosti).

Analiza zgodovinskega okolja

GOSPOD Bog je rekel kači:
 »Ker si to storila,
 bodi prekleta med vso živino
 in vsemi poljskimi živalmi.
 Po trebuhu se boš plazila
 in prah jedla
 vse dni življenja. (1 Mz 3,14)

Kakšen je kulturni kontekst dogajanja?
 Katera znanja o tem pri bralcu odlomek predpostavlja? Kako te informacije vplivajo na razlago odlomka?

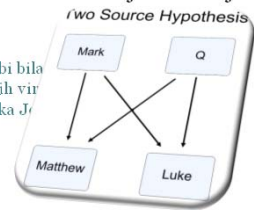
Redakcijska analiza

- Redakcijska kritika se sprašuje po zadnjem avtorju – redaktorju ali uredniku besedila.
- Analiza raziskuje spremembe, ki so se izvršile na posameznih tekstih, preden je prišlo do njihove dokončne oblike.
- Analiza raziskuje avtorjev odnos do izročila in išče njegove specifične poudarke v tekstih.

Mr 4,35-41	Mr 8,23-27
35 Ko se je tisti dan zvečerilo, jim je rekel: »Prepeljimo se na drugo stran!«	23 Ko je stopil v čoln, so šli njegovi učenci za njim.
36 Ko so odslovili množico, so ga vzeli v čoln, kakor je bil. Tudi drugi čolni so pluli z njim.	24 Na jezeru je nastal velik vihar, tako da so valovi pokrivali čoln; on pa je spal.
37 Nastal je velik vihar in valovi so pljuskali v čoln, tako da je bil že poln vode.	25 Pristopili so k njemu, ga zbudili in rekli: »Gospod, reši nas! Izgubljeni smo!«
38 On pa je bil na krmi in je spal na blazini. Zbudili so ga in mu rekli: »Učitelj, ti ni mar, da smo izgubljeni?«	26 Dejal jim je: »Kaj se bojite, maloverni?« Tedaj je vstal, zapretil vetrovom in jezeru in nastala je globoka tišina.
39 In vstal je, zapretil vetru in rekel jezeru: »Utihni! Molči!« In veter se je polegel in nastala je globoka tišina.	27 Ljudje pa so se začudili in govorili: »Kakšen človek je ta, da so mu pokorni celo vetrovi in jezero?«
40 Njim pa je rekel: »Kaj ste strahopetni? Ali še nimate vere?«	
41 Prevzel jih je velik strah in spraševali so se: »Kdo neki je ta, da sta mu pokorna celo veter in jezero?«	

Analiza virov in tradicij

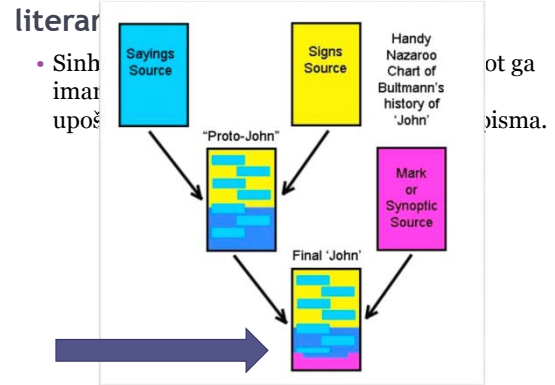
- Analiza virov in tradicij poskuša določiti začetek in konec velikih in malih tekstnih enot ter oceniti notranjo soodvisnost teksta.
- Obstoj dvojnic, vsebinska razhajanja in slogovne razlike omogočijo prepoznavati sestavljen značaj nekaterih tekstov;
 - teorija štirih virov Pentatevha,
 - Teorija o dveh virih, po kateri naj bi bila evangelij sestavljena iz dveh glavnih virov: Markov evangelij, drugega pa zbirka J, Q, iz nemškega "Quelle", "vir")

Analiza virov in tradicij

21 Tedaj je Mojzes iztegnil roko nad morje in GOSPOD je gnal morje z močnim vzhodnim vetrom vso noč nazaj. Iz morja je naredil suho zemljo. In vode so se razdelile. 22 Izraelovi sinovi so šli sredi morja po suhem in vode so jim bile kakor zid na desni in levi. 23 Egipčani so jih zasledovali in šli za njimi v sredo morja, vsi faraonovi konji, njegovi vozovi in konjeniki. 24 Ob jutranji straži je GOSPOD v ognjenem in oblačnem steburu pogledal na egipčansko vojsko in jo zbegal. 25 Zaviral je kolesa njihovih voz in jim tako oteževal vožnjo. Tedaj so Egipčani rekli: »Bežimo pred Izraelom, kajti GOSPOD se bojuje zanje proti Egipčanom!« 26 Potem je GOSPOD rekel Mojzesu: »Iztegni roko nad morje, da se vode vrnejo na Egipčane, na njihove vozove in konjenike.« 27 Mojzes je iztegnil roko nad morje in morje se je ob jutranji zori vrnilo na svoje navadno mesto, medtem ko so Egipčani bežali proti njemu. Tako je GOSPOD pognal Egipčane v sredo morja. 28 Vode so se vrnile in zagrnile vozove in konjenike in vso faraonovo vojsko, ki je prišla za njimi v morje. Niti eden izmed njih ni ostal. 29 Izraelovi sinovi pa so šli po suhem sredi morja in vode so jim bile kakor zid na desni in levi. (2 Mz 14,21sl.)

Sinhrono raziskovanje:

Literarnokritična analiza teksta in konteksta

- Literarna kritika najprej raziskuje pomen izvirmih besed!
- Ob tem je posebej pozorna na:
 - semantični razpon besed (razpon pomenov, pomenski razpon)
 - kontekst - beseda ima pomen samo v kontekstu (odločilna vloga sobesedila)

"Tudi za čisto preprosto poved, kot je npr. 'London je en ogromen kaos', velja, da če je brez sobesedila, nima reference. Predvidevamo lahko, da je beseda 'London' referenca za mesto London v Veliki Britaniji. Vendar je lahko 'London' tudi ime hiše, čolna, domačega ljubljénčka ali referenca za kakšno drugo mesto, npr. London v zvezni državi Ontario." (Cotterell in Turner 1989, 98)

Literarnokritična analiza teksta in konteksta

Raziskuje različne besedne figure v tekstu (lat. figura - slika):

- **metafore** (so besede ali besedne zveze, ki imajo prenesen pomen):
Vi ste sol zemlje. Če pa se sol pokvari, s čim naj se osoli? (Mt 5,13)
- **inkluzije** (pripoved se na podoben način začne in konča, temeljna semantična povezanost)
Tedaj je Duh odvedel Jezusa v puščavo, da bi ga hudič skušal ... (Mt 4,1)
... Tedaj ga je hudič pustil, in glej, angeli so pristopili in mu stregli. (Mt 4,11)

Literarnokritična analiza teksta in konteksta

- **ponavljanja** (s ponavljanjem besede ali besedne skupine se vzbudi posebna pozornost):

Prosíte in vam bo dano! Išéite in boste našli! Trkajte in se vam bo odprlo!
Kajti vsak, kdor prosi, prejme; in kdor išče, najde; in kdor trka, se mu bo odprlo.

- **paralelizmi** (paralelizem (grško parallelos - vzporeden) isti pojem, resničnost, dinamiko opisuje na več načinov in z različnimi besedami),
- **sinonimni paralelizem:**

Kdor sprejme vas, sprejme mene; in kdor sprejme mene, sprejme tistega, ki me je poslal.

Kdor sprejme preroka, ker je ta imenovan prerok, bo dobil plačilo preroka; in kdor sprejme pravičnega, ker je ta imenovan pravični, bo dobil plačilo pravičnega. (Mt 10,40-41)

Literarnokritična analiza teksta in konteksta

- **antitetični paralelizem:**

Nato jim je govoril: »Sobota je ustvarjena zaradi človeka in ne človek zaradi sobote. (Mr 2,27)

- **sinonimni paralelizem:**

Kdor sprejme vas, sprejme mene; in kdor sprejme mene, sprejme tistega, ki me je poslal. (Mt 10,40).

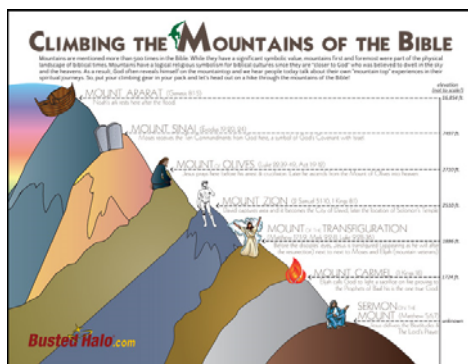
Literarnokritična analiza teksta in konteksta

- Literarna kritika razmejuje tekst od konteksta.
 - Tekstna kritika ima besedilo kot rezultat daljšega procesa, kjer so se zbrali različni viri.
- Cilj tekstne kritike je v tem, da izlušči najstarejše **fiksirane tekste**.
- Prim.: Jezus ozdravi hrome (Mr 2,1-12)
 - sprememba časa (čez nekaj dni),
 - sprememba kraja (Kafarnaum),
 - sprememba oseb (gobavec ne nastopa več, nastopajo hromi, nosači, množica, pismouki ...)
 - sprememba teme (ozdravljenje in vključitev v občestvo, odpuščanje grehov)

Analiza motivov in tem

- Motiv je neke vrste povezava (spominski obrazec), ki vzpostavlja vez med konkretnim dogajanjem in odrešitveno zgodovino.
 - Motiv je lahko beseda, metafora, besedna zveza, ime ali dejanje, ki ima poleg literarnega pomena še globlji pomen, ki se je oblikoval v biblični tradiciji.
- Pri analizi motivov ugotavljamo zgradbo in izvor motiva ter njihovo teološko uporabo v izvornem okolju (Stara zaveza) ter v obravnavanem odlomku.

Analiza motivov in tem

Analiza motivov in tem

- Jezus pa jim je takoj rekel: »Bodite pogumni! **Jaz sem**. Ne bojte se!« (Mt 14,27)
- In Mojzes je rekel Bogu: »Glej, če pridem k Izraelovim sinovom in jim rečem: ›Bog vaših očetov me je poslal k vam,‹ pa mi rečejo: ›Kako mu je ime?‹ – kaj naj jim odgovorim?« Bog mu je rekel: »JAZ SEM, KI SEM.« In nato je rekel: »Tako reci Izraelovim sinovom: ›JAZ SEM‹ me je poslal k vam.« (2 Mz 3,13sl.)

Narativna ali pripovedna analiza

- Vsako literarno delo ima v sebi dinamiko, notranji *napetostni lok ali zgodbo, ki vodi bralca od njenega začetka*, preko zapleta, vrhunca, preobrata k razpletu.
 - Odlomek daje nujno samo delno in okrnjeno podobo, ker je le od-lomek neke celote.
 - Treba je poznati celoto, da lahko razumemo posamezne dele.
- Analiza ugotavlja, kako je neka zgodba pripovedovana, da bi vključila bralca »v svet pripovedovanja« in v njegov vrednostni sistem.
- **Analiza odkriva zasnovo dogajanja, zaplet, vrhunec, preobrat in razplet zgodbe**